

KİTAP TANITMA

Joachim Wach, *Dinler Tarihi: Bilimsel Bir disiplin Olarak Kuruluşuna Teorik Bir Bakış*, çev. Fuat Aydın, İstanbul, Ataç Yayınları, 2004, (309 sayfa).

XIX. yüzyılın sonlarında Batıda dini konuların teolojiden ayrı olarak, bilimsel bir tarzda ele alınması gündeme geldiğinde; bu çabayı ifade etmek için Max Müller (1900) tarafından din bilimleri anlamında *Religionswissenschaft* kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bugün Dinler Tarihi dediğimiz bilimsel disiplin, Batıda bu konseptin içinde yer aldı. Ancak XX. yüzyılın başlarında Dinler Tarihi, din bilimleri kapsamından ayrılarak müstakil bir bilim dalı haline gelmiştir. Bu noktada tanıtacağımız kitabın yazarı Joachim Wach (1955) da bu disiplinin teşekkülüne önemli metodolojik katkılarıyla ön plana çıkmaktadır.

Wach, 1898 yılında Almanya’da doğmuş ve hayatının son yıllarını Amerika’da Dinler Tarihi çalışmaları yaparak geçirmiştir. Dinler Tarihi alanının yanında Din Sosyolojisine de kayda değer kazanımlar sağlayan Joachim Wach, din bilimlerinin kendisine has bir metotla felsefeden ayrı olarak incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda Wach, Chicago Üniversitesi’nde M. Eliade ve J. M. Kitagawa’yla birlikte Dinler Tarihi’nin gelişmesi ve öğretilmesi için uzun yıllar çalıştı.

Wach’ın, *Dinler Tarihi* adlı eserinin Dinler Tarihi’nin bağımsızlaşmasına önemli bir katkısı olmuştur. Bu bilimin klasikleri arasında görülen bu eseri yine bir Dinler Tarihçi olan Fuat Aydın dilimize kazandırmıştır. Aydın, yaptığı çeviriyi birçok açıklayıcı dipnot kullanarak zenginleştirmiştir. Örneğin Wach’ın açıklama ihtiyacı hissetmediği, fakat şu an Dinler Tarihçileri için öneme sahip olan tarihsel kişilikler hakkında –Müller, Tiele, De La Saussaye, Schmidt vb.- okuyucuya bilgilendirmeye çalışmıştır.

Wach, Dinler Tarihi’nin metotlarına açıklık getirmek ve bu disiplinin alan ve sınırlarını belirlemek için bu kitabı kaleme aldığını ifade etmektedir. O, bu şekilde kendi deyimiyle “sistematik bir din incelemesi için temel prensipler yazma” peşindedir. Zira Wach’a göre, o ana dek Dinler Tarihi konusunda yazılıp çizilenler, metodolojik bir karışıklık içermektedir (s.43). Dolayısıyla

Dinler Tarihi'nin XIX. yüzyıldan itibaren bağımsız bir disiplin haline gelip kendi metodolojisini oluşturmasının uzun bir zaman aldığına değinen Wach, bunun -kendi dönemi için- henüz tamamlanmadığı kanaatindedir. Zaten yazarın amacı da bu karışıklığı giderme düşüncesidir.

Söz konusu kitap bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü Kitagawa tarafından Wach'ın anısına kaleme alınmıştır. Burada yazarın dinlere bakışı, onları anlama yöntemi, dini tecrübeleri analizi Kitagawa'nın gözüyle anlatılmaktadır.

Wach, kitabın birinci bölümüne kendisine ait bir önsözle başlamaktadır. Ardından beş alt başlık halinde Dinler Tarihi'nin bağımsız bir disiplin haline gelmesi, görevi, dalları, metodu ve dinlerin sistematik incelenmesi sırasıyla ele alınmaktadır. Bu bölümün sonunda ise "Psikolojizm ve Dinler Tarihi" başlığını taşıyan bir ek bulunmaktadır. Bu ilk bölüm 1924 yılında yazılmasına karşın birazdan değineceğimiz ikinci bölüm kitaba sonradan eklenmiştir.

İkinci bölümde Wach'ın, *Die Religion in Geschichte Und Gegenwart*'da 1928-1931 yılları arasında yazdığı makalelere yer verilmektedir. Bu makalelerde de yine Dinler Tarihi'nin konusu, metodu, görevi, tarihi ve Dinler Tarihi kavramı ve doğası işlenmektedir. Ayrıca Din Felsefesi, Dinler Tarihi'nde kurtarıcı, kurtuluş ve Din Felsefesi'nde kurtuluş başlıklarını taşıyan makaleler bulunmaktadır.

Wach'ın, *Dinler Tarihi* adlı bu kitabından bahsederken şunu belirtmekte fayda var. 1944 yılına kadar Wach için *Religionswissenschaft* terimi, "Dinler Tarihi" değil "Din Tarihi" anlamına geliyordu. Fakat ünlü Dinler Tarihiçi Chicago'ya yerleştikten sonra bu terimi "Dinler Tarihi" olarak kullanmaya karar verdi (s.9).

Yazar kitabında Dinler Tarihi'nin ampirik bir disiplin olduğunu savunmaktadır. Çünkü Wach'a göre; Dinler Tarihi'nin inceleme alanı, ampirik olarak verili olan dinlerdir. Böylelikle tecrübeye dayanan ve gözlenen dini fenomenler irdelenecektir (s.63-64). Bu bağlamda Dinler Tarihi, dinlerin zaman içerisindeki seyrini veya belli bir zamanda dinler arasındaki etkileşimi araştırmalı ve bunu yaparken de tarihi-tasviri metodu kullanılmalıdır. Buradan hareketle ona göre, Dinler Tarih(ç)i'nin birincil görevi, ele aldığı dinin

formlarını anlamaya/idrak etmeye çalışmak, tasvir etmek ve daha sonra yorumlamaya başlamaktır (s.7-9). Elindeki dökümanı ve dine dair fenomenleri tek tek ele alan araştırmacı daha sonra merkezi ilgilere yönelmelidir. Elde ettiği verileri yorumlayan Dinler Tarihiçi, konusuna uygun olarak bu bilgileri okuyucuya takdim etmelidir (s. 111, 251-252).

Wach'ın bakış açısıyla bir Dinler Tarihiçi, dinin belli tezahürlerini, tarihsel "imkanlar" olarak görmekten öte aynı zamanda onların hakikatini de araştırmalı ve bunu yaparken de teolojiden yardım almayı, alanına bir müdahale olarak algılamamalıdır (s.35-36).

Dinler Tarihi'ni genel hatları itibariyle, "dinlerin tarihsel olarak ele alınması" ve "dinlerin sistematik olarak incelenmesi" şeklinde iki ana dala ayıran Wach, kendi dönemine kadar tarihsel bir incelemenin yapıldığını ileri sürer (s. 111). Zira yazar, birkaç istisna dışında o zamana kadar yapılan çalışmalar da Dinler Tarihi ile dinlerin tarihsel irdelenmesi arasında metodolojik bir fark görülmediğini iddia eder. Bu nedenle Wach, "dinlerin sistematik olarak incelenmesi"nin olabirliği üzerinde durmak istediğini ifade eder (s. 201-202).

Wach, birinci bölüme eklediği "Psikolojizm ve Dinler Tarihi" başlığı altında, "Psikolojizm" olarak adlandırdığı psikolojik boyut ve alanın, objektiflikten sübjektifliğe doğru bir yol çizdiğini ifade eder. Bu nedenle "Dinler Uzmanı"nın bu konuda dikkatli olması gerektiğine değinir. Nitekim o, Psikolojizm'in ima ettiği tarafgirliğin din tarihçisinin vizyonunu tehdit ettiğini düşünür (s. 229-230).

Rasyonalist ve mistik olmak üzere iki tip Din Felsefesinden bahseden yazar, rasyonalist Din Felsefesine "Yahudi ve İslam mutezileciliğini" örnek verir. Mistisizm yönelimli Din Felsefesinin ise birçok ülkede ve dinde bulunduğunu ileri süren Wach, bu iki tip din felsefesi arasında mutlak bir ayrılığın olmadığını hatta bir etkileşimin olduğunu kabul eder. Bu duruma da Thomas Aquinas ve Gazzali'nin yaklaşımlarını örnek verir (s. 264-235).

Wach'a göre, felsefi doktrinler, kişilerin çabalarıyla nihai kurtuluşu elde edeceklerini savunurken, dini öğretiler, kurtar(ıl)ma olayında, insanları pasifleştirmekte ve onlara bir kurtarıcı sunmaktadır. Dinlerdeki bu kurtarıcı figürün "ilkel" dinlerde dahi varlığına değinen yazar, kurtarıcının her dini öğretilerde farklılaştığını ve mitleştirildiğini (hayvan, insan, tanrı(ça), tarihsel

şahsiyetler ve peygamberler vb.) ifade eder (s. 273-275). Wach, bu kurtuluş fikrinin, insanoğlunun içinde bulunduğu/karşılaştığı aciz durumdan çıkması bağlamında önem arz ettiğini iddia eder. Ona göre nedeni ne olursa olsun, kurtuluş, iptidai toplumlardan günümüz toplumlarına kadar bütün insanlığın bir ihtiyacıdır (s. 287).

Genel hatlarıyla bakıldığında Joachim Wach'ın bu kıymetli eseri klasik dönem din çalışmalarından modern dönem din araştırmalarına geçişi özetle ifade etmektedir. Bu kitapta Wach, kendisinden önceki din etütlerinde kullanılan metodolojiyi aktarmakla yetinmemiş, kayda değer eklemeler yapmıştır. Bu eser, Batı perspektifinin Dinler Tarihi ilmine ve metodolojisine etki ve katkısını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Arş. Gör. Mehmet ALICI